

tidsskrift *sb.*, -et, -er, i sms.
 tidsskrift- el. tidsskrifts-, fx
 tidsskrift(s)artikel.

tidsspild *sb.*, -et el. tids-

spilde *sb.*, -t.

Nyt fra **Sprognævnet**

spørgsmål, *bf. pl. ene*

tidsstemple *vb.*, -ede.

tidsstempling *sb.*, -en, -er.

Odør eller odeur? Om skrivemåden af *odør* og andre franske låneord i dansk

Af Margrethe Heidemann Andersen

Det lille ord *odør* har haft en noget omtumlet tilværelse i dansk retskrivning. Stavemåden er gennem årene skiftet fra *odør* til *odeur* og tilbage igen til *odør* – og er nu ved at vende tilbage til *odeur* igen. Samtidig er betydningen også skiftet fra 'duft' el. 'dunst' til 'stank' – og er nu ved at skifte tilbage til 'duft' eller 'dunst' én gang til.

Det fortjener alt sammen at få et ord med på vejen, og denne lille artikel handler derfor om *odørs* skæbne i dansk retskrivning.

Odør i retskrivnings- og betydningsordbøgerne

Dansk Retsskrivningsordbog, 3. udg., 1929, er den første retskrivningsordbog der indeholder opslagsordet *odør*, som her altså bliver stavet med -ø-. I 1955 udkommer den første udgave af Sprognævnets Retsskrivningsordbog, og her

indføres den franske stavemåde *odeur* på bekostning af *odør*. I 1986-udgaven af Retsskrivningsordbogen vender billedet igen, og *odør* indføres, mens *odeur* glider ud.

Politikens Nudansk Ordbog udkommer første gang i 1953, og her staves ordet *odeur*. I 1986-udgaven ændres stavemåden til *odør* (som i Retsskrivningsordbogen), og denne stavemåde er siden bibeholdt. Fra 1999 indeholder ordbogen dog også opslagsordet *odeur* med en oplysning om at denne stavemåde ikke er autoriseret af Dansk Sprognævn. Den Danske Ordbog (www.ordnet.dk) oplyser tilsvarende at *odeur* er en meget almindelig, men dog uofficiel stavemåde, mens Den Danske Netordbog på Ordbogen.com går et skridt videre. I denne ordbog kan man således under opslagsordet *odeur* læse at Dansk Sprognævn ikke godtager denne stavemåde, hvilket >

med ordbogens ord er ”besynderligt, for den bruges hyppigere end den tilladte variant: *odør*”.

En søgning i Infomedia, pressens samlede dataarkiv, i februar 2013 bekræfter ikke overraskende at ordbøgerne har ret: *Odeur* er en mere frekvent stavemåde (med 708 hits) end *odør* (med 372 hits).

Amatør, favør og charmør – fransk eller dansk stavemåde?

Man kan undre sig over at stavemåden *odør* er bevaret – som den eneste korrekte stavemåde – i den nyeste udgave af Retskrivningsordbogen fra 2012. Årsagen til det skal findes i de to hovedprincipper som Sprognævnet skal tage hensyn til ved fastlæggelsen af retskrivningen, nemlig traditionsprincippet og sprogbrugsprincippet. Traditionsprincippet siger at stavemåderne af det eksisterende ordforråd principielt ligger fast, bortset fra justeringer som følge af sprogbrugsprincippet. Et element i traditionsprincippet er princippet om at fremmedord der er blevet almindelige i dansk, skrives i overensstemmelse med de regler der gælder for oprindelige danske ord og ældre låne- og fremmedord i dansk. Dette princip gælder først og fremmest ord fra græsk, latin og fransk og ord dannet af græske, latinske og franske bestanddele. Efter sprogbrugsprincippet skrives ord og ordformer i dansk i overensstemmelse med den praksis som følges i gode og sikre sprogbrugeres skriftlige sprogbrug.

Odør er et eksempel på et fransk låneord som følger traditionsprincippets regler om fordanskning idet *-eu-* er blevet til *-ø-* i lighed med andre franske låneord som *amatør*, *chauffør*, *direktør*, *frisør*, *honnør*, *ingeniør* osv.,

der alle er ret gamle i dansk. Disse ord udtales alle med en endelse der minder om den vi har i substantivet *klør*, og kan aldrig udtales med en fransk endelse. I modsætning hertil står nyere franske låneord som *voyeur* og *auteur*, der har beholdt deres franske stavemåde – og også deres franske udtale. Så langt, så godt, fristes man til at sige. For systemet brydes af ord som *favør*, *charmør* og *odør*, der skrives med en dansk endelse, men hvor der både findes en dansk og en fransk udtale. Alle ordene er ret gamle indlån i dansk, men opslag i Ordbog over det danske Sprog viser at der har været vaklen i stavemåden. *Favør* og *odør* skal således findes under den danske stavemåde, mens *charmør* skal findes under den franske stavemåde (altså *charmœur*). På den baggrund kan man sige at de i dag uautoriserede (men ret almindelige) stavemåder *charmœur* og *odeur* (der begge kan findes som opslagsord i Nudansk Ordbog, 2010, og i Ordbogen.com med henvisning til de korrekte stavemåder *charmør* og *odør*) er sympatiske og regelrette fordi de afspejler den franske udtale som disse ord kan have, og fordi den franske stavemåde formentlig altid i større eller mindre grad har eksisteret i dansk, i hvert fald uofficielt. Tilbage er så *favør*, der så også – hvis systematikken skulle følges – skulle kunne skrives *faveur*, hvilket dog er en ret usædvanlig stavemåde i dag. Men den findes ikke desto mindre som i følgende citat fra DR2 Deadline, 15.9.2011: ”De fire grønlandske og færøske mandater står til at fordele sig tre til en i rødt *faveur*”.

Kreatør, createur eller kreateur

Endelig er der ordet *kreatør*, som man også kan finde i varianterne *createur* og *kreateur*. Det fremgår af Den Store Danske Udtaleord-

bog, 1991, at *creator* udtales med en dansk endelse, men at der også findes en fransk udtale, der dog kun bruges spøgende. Hvis man går ud fra at den franske udtale afspejler stavemåder *createur* (hvilket virker rimeligt nok), er det ifølge en søgning i Infomedia i april 2013 rigtigt at *createur* kan bruges i humoristiske sammenhænge som i dette citat, der stammer fra en anmeldelse af et teaterstykke med Anne Marie Helger: ”Grand-danoisen var i øvrigt ikke bleg for at luften i garderobe, som var hendes mosjø *createur* gået på rov i en dyrepark” (Politiken 1.7.1994). Det fremgår dog også af søgningen at stavemåden *createur* kan bruges i seriøse sammenhænge som i dette citat fra Berlingske Tidende 14.6.1992: ”som *createur* og kunstnerisk leder har Brian Laudrup navn præget rubrikkerne i den internationale presse. »Brian Laudrup gjorde spillet til kunst«, som en kommentator skrev i Svenska Aftonbladet”. Den franske stavemåde *createur* findes i en lidt mere fordansket udgave, nemlig *creator*, der anvendes på samme måde som *createur*. *Createur* er dog ifølge Infomedia en langt mere hyppig stavemåde. Under alle omstændigheder er der noget der kunne tyde på at *creator* er ved at ændre udtale og stavemåde, som det også er ved at ske for fx *charmør*.

Mellem traditionsprincip og sprogbrugsprincip

Problemet med fastlæggelsen af stavemåden af *odør* er at hvis traditionsprincippet skal følges, er *odør* den korrekte stavemåde. Skal sprogbrugsprincippet følges, bør der være plads til *odeur*. *Odør* bruges stadigvæk af mange gode og sikre sprogbrugere (hvilket da også oplyses i Den Danske Netordbog),

og det ville derfor ikke være hensigtsmæssigt at fjerne stavemåden *odør* fra den officielle retskrivning. Løsningen kunne derfor være at tillade *odeur* ved siden af *odør* (og måske også *charmeur* ved siden af *charmør* og *createur* ved siden af *creator*). På denne måde holder retskrivningen fast i traditionsprincippet, mens der samtidig gives plads til en justering af skrivemåden på baggrund af sprogbrugsprincippet, sådan som sprognævnsbekendtgørelsen tilsiger det.

Duft eller stank?

I Ordbog over det danske Sprog, bind 15, 1934, defineres *odør* som '(især: påfaldende eller ubehagelig) duft; dunst'. Det første citat med ordet, der stammer fra Meyers Fremmedordbog, 1837, lyder ”Odeurs . . . Vellugt, vellugtende Sager”. Her bruges *odør* i betydningen 'vellugt' (selvom ordbogen dog også angiver at *odør* næsten udelukkende bruges spøgende eller nedsættende). I senere ordbøger forsvinder 'vellugt'-betydningen dog, mens 'ildelugt'-betydningen bevares. I Politikens Nudansk Ordbog, 2010, defineres *odør* således med synonymet 'stank'. I Den Danske Ordbog defineres ordet som '(gennemtrængende og ubehagelig) lugt', mens Den Danske Netordbog anvender den næsten tilsvarende definition 'gennemtrængende og ofte ubehagelig lugt'. Men noget kunne tyde på at også betydningen og ikke kun stavemåden af *odør* er ved at skifte. Et citat fra Ældre Sagen Nu, 30.1.2013, lyder således ”Den brune sæbeduft blandes med en behagelig odeur af friskbrygget kaffe”, hvilket jo entydigt er positivt. Men *odeur* kan også – stadigvæk – bruges om noget der lugter grimt som i det følgende citat fra Berlingske Tidende 6.9.1990:

”Eventuelt genbrug af mælkekartoner kræver – uanset indsamlings-metode – også en indsats fra borgerne. »Forudsætningen for al indsamling er, at kartonerne skylles ganske let i de enkelte husholdninger. Ellers vil der opstå lugt-problemer. Og hvis der udsendes en kraftig odeur fra et indsamlingssted, kan vi lige så godt dødsdømme projektet på forhånd,« mener Tom Andersen”.

Muligvis bør ordbøgerne i fremtiden ikke blot oplyse at *odør* også kan skrives *odeur*, men også at *odør* (eller *odeur*) både kan betyde ’ildelugt’ og ’velligt’. Under alle om-

Margrethe Heidemann
Andersen er seniorforsker
i Dansk Sprognævn

stændigheder bliver det interessant at følge *odørs* skæbne i den faktiske sprogbrug og i ordbøgerne.

Sprogpolitik målt i millisekunder

Af Laura Winther Balling

Som flere artikler i *Nyt fra Sprognævnet* (2005/1, 2009/4, 2010/2, 2011/2) viser, er der forskellige måder at betragte og evaluere skriveråd og sprogpolitiske tiltag på. I denne artikel præsenterer jeg endnu en tilgang: En sammenligning af læseres øjenbevægelser når de læser hhv. frarådede og anbefalede konstruktioner i autentiske tekster.

Skriveråd og deres årsag og virkning

I en lang række firmaer og offentlige institutioner er der vedtaget sprogpolitikker, og medarbejderne tilbydes kurser i bedre (skrift-)sprogbrug. Blandt andre elementer fokuserer sprogpolitikker, kurser og forskellige håndbøger om godt sprog på nogle specifikke

syntaktiske konstruktioner, herunder passive sætninger og nominaliseringer. For eksempel anbefales det at en passiv som *præmien fastsættes af selskabet* erstattes af den tilsvarende aktive form *selskabet fastsætter præmien*. Et andet skriveråd fraråder nominaliseringer (sætningsord) som f.eks. *vurderingen i forestår vurderingen af* til fordel for konstruktioner med verber, i dette eksempel slet og ret *vurderer*.

Der kan være flere grunde til at anbefale specifikke konstruktioner, f.eks. aktive frem for passive verbalformer. Veirup (2002) anbefaler brug af aktive sætninger for at gøre sproget mere dynamisk og personligt; i *Sprogpolitik for Danmarks Domstole* (s. 11) begrundes

en lignende anbefaling med at udbredt brug af passiv giver ”et kedeligt og upersonligt sprog” og kan ”skabe misforståelser”. De forskellige begrundelser er med til, som Yngve Søndergaard (i *Nyt fra Sprognævnet* 2010/2) skriver, at gøre det vanskeligt at evaluere de sprogpoltiske tiltag kvantitativt. Heller ikke det studie jeg beskriver her, giver en udtømmende evaluering, men bidrager dog til billedet af skriverådernes effekt.

Den undersøgelse jeg har foretaget, er baseret på den grundlæggende, men ikke altid udtalte antagelse, at hvis man følger diverse skriveråd, bliver ens tekst nemmere at forstå. Det siges ikke direkte, men hvis passiver kan ”skabe misforståelser”, må aktive konstruktioner være nemmere at forstå (korrekt). Hvis nominaliseringer eller sætningsord gør sproget mere tungt og mindre konkret og entydigt (*Sprogpolitik for Danmarks Domstole* s. 11), må tilsvarende verbalkonstruktioner gøre sproget lettere at forstå og så fremdeles. Baseret på den logik giver det mening at se på hvor let eller svært det er for læsere at forstå de forskellige konstruktioner. Det kan gøres ved at undersøge om læserne faktisk forstår indholdet korrekt, men det kræver formentlig ganske vanskelige og ganske mange konstruktioner at se nogle effekter i en sådan undersøgelse. Desuden ville en sådan undersøgelse slet ikke tage højde for at det også er et vigtigt aspekt hvor lang tid læsning og forståelse tager. En mere oplagt mulighed er derfor at undersøge hvor lang tid det tager at læse de forskellige konstruktioner. Her må hypotesen være at passivkonstruktioner er vanskeligere at forstå og derfor tager længere tid at læse end parallelle aktive sætninger, og tilsvarende for sæt-

ningsord, kancellisløjfer og andre frarådede ord og konstruktioner sammenlignet med de parallelle anbefalede former (se eksempler i tabellen på s. 6).

Skriv aktivt og seks andre skriveråd

I undersøgelsen¹ bad jeg 27 gymnasieelever og universitetsstuderende (mellem 17 og 23 år) om at læse og forstå et uddrag fra hver af de fire følgende tekster: Justitsministeriet vision, regler for arbejdsskadeforsikring hos Lærerstandens Brandforsikring, en meddelelse om eksamensregler på Copenhagen Business School og en brochure om Nationalbankens opgaver. I teksterne havde jeg på forhånd identificeret en række problemkonstruktioner af syv forskellige typer, se tabellen. Typerne er baseret på Politikens *Håndbog i Nudansk* af Henrik Galberg Jacobsen og Peter Stray Jørgensen og *Klart og enkelt – Kort og godt* af Hans Veirup.

Hver konstruktion havde jeg omformuleret til den anbefalede konstruktion i en ny version af teksten. I nogle få tilfælde foretog jeg desuden ændringer fra anbefalet til frarådet, dvs. jeg ændrede f.eks. en aktiv sætning til en passiv for at få flest mulig konstruktioner med i de tekster deltagerne blev bedt om at læse. Alle deltagere læste enten den oprindelige eller en revideret udgave af hver tekst. Når de havde læst hver tekst, fik de et forståelses-spørgsmål der ikke havde noget med de specifikke konstruktioner at gøre, men skulle sikre at de ikke bare skimmede, men faktisk forstod teksterne.

¹ Der er flere detaljer om undersøgelsens metode og resultater i Balling (2013).

Frarådet	Anbefalet	Eksempler
Passivt verbum	Aktivt verbum	- fastsættes (af selskabet) + fastsætter selskabet
Nominalisering (sætningsord)	Sætning	- til bedømmelse af + til at bedømme
Unødigt lange og/eller komplekse led og ord	Flere kortere ord og sætninger	- er i princippet gældende + gælder i princippet
Kancellisløjfe før substantiv	Relativsætning efter substantiv	- de af forsikringstageren afgivne oplysninger + de oplysninger forsikringstageren har afgivet
Genitiv med -s for tingsnavne	Genitiv med præpositionsforbindelse	- Lovgivningens kvalitet + Kvaliteten af lovgivningen
Foranstillet adverbialled	Efterstillet adverbialled	- Efter fradrag af omkostninger til produktion og distribution er der tale om en betydelig indtægtskilde. + Der er tale om en betydelig indtægtskilde efter fradrag af omkostninger til produktion og distribution.
Adverbialled mellem subjekt og verbum eller mellem hjælpe- og hovedverbum	Efterstillet adverbialled	- som i den centrale statslige forvaltning forestår vurderingen af væsentlige eller principielle retsspørgsmål + som forestår vurderingen af væsentlige eller principielle retsspørgsmål i den centrale statslige forvaltning

Læsetid

Jeg målte læsetid på to måder: Den primære analyse benytter sig af *eye-tracking*, hvor deltageres øjenbevægelser måles mens de læser. Her brugte jeg det antal millisekunder (ms) deltagerne fokuserede på de specifikke konstruktioner, f.eks. aktive sammenlignet med passive sætninger. Den anden tidsmåling målte hvor lang tid deltagerne var om at læse de sætninger hvor der kun var en enkelt anbefalet eller frarådet konstruktion (i mange tilfælde var der flere konstruktioner i hver sætning og læsetiden pr. sætning er i de tilfælde ikke entydig). Når man sammenligner de forskellige konstruktioner, er det nødvendigt at tage højde for en lang række andre variable, som f.eks. konstruktionernes længde og ordenes hyppighed. Det gjorde jeg ved at inddrage disse variable i den statistiske analyse. Bortset

fra manipulationen af de specifikke konstruktioner, og hvad deraf fulgte af længdeforskelle og deslige, var teksterne ens.

Forskel mellem anbefalet og frarådet?

Analysen af læsetid viste ingen pålidelig effekt af forskellen mellem anbefalede og frarådede konstruktioner. I *eye-tracking*-analysen var der en lille forskel på de to typer, således at de anbefalede konstruktioner blev fokuseret på 17 ms mindre end de frarådede, men forskellen var meget usystematisk og ikke statistisk signifikant og kan derfor ikke antages at gælde generelt. I øvrigt er 17 ms en meget lille forskel i læsetid når konstruktionerne har en gennemsnitlig længde på 17 bogstaver og gennemsnitligt tager ca. 1200 ms at læse. Når man kigger på læsetiden for hele sætninger, snarere end bare for de enkelte konstruktio-

ner, er forskellen endnu mindre, nemlig 13 ms, og heller ikke signifikant. Disse resultater gælder for den samlede analyse af alle typer, men heller ikke hvis man betragter de forskellige konstruktionstyper enkeltvis – dvs. aktive sætninger sammenlignet med passive, nominaliseringer med sætninger og s-genitiv med præpositionsforbindelser – er der nogen forskel. Undersøgelsen peger altså på at der ingen isoleret effekt er af om en konstruktion er en af dem håndbøgerne fraråder, eller en parallel anbefalet konstruktion.

Konklusion og perspektiver

Selvom der ikke er nogen isoleret effekt af skriverådene på læsetid, betyder det ikke at de er unyttige eller helt forkerte. Det peger dog på at de ikke kan reduceres til helt simple råd som ”Undgå passiv!”. Det vil de fleste skrivekonsulenter nok være enige i, men som Anne Kjærgaard påpeger (i *Nyt fra Sprognævnet* 2010/2), kan det ikke desto mindre være den slags forsimplede budskaber skribenterne husker fra kurser og guides.

En af grundene til at vi ikke ser en effekt af skriverådene, kan være at teksterne i undersøgelsen generelt var gennemarbejdede tekster af ganske høj kvalitet. Det betyder at selv frarådede konstruktioner er brugt professionelt, og derfor måske slet ikke bør frarådes. Det peger igen på at et nuanceret syn på anbefalede og frarådede konstruktioner giver mening, og at en varieret brug af forskellige konstruktioner er at foretrække. Der kan f.eks. være tilfælde hvor sætningens agens er irrelevant, og passivformen derfor mest effektiv, og tilfælde hvor en s-genitiv giver det bedste *flow* i teksten, for eksempel hvis brugen af den generelt anbefalede genitiv med præ-

Laura Winther Balling
er lektor ved CBS.

positionsforbindelse fører til en ophobning af præpositionsforbindelser. Et eksempel på dette kunne være Justitsministeriets vision, hvor sætningen *således at der bl.a. skabes dokumentation for lovgivningens effekt og for behov for nye lovgivningsinitiativer* formentlig har et bedre *flow* end hvis man brugte den alternative formulering *dokumentation for effekten af lovgivningen og for behov for nye lovgivningsinitiativer*

Undersøgelsen fokuserer på læsetid af tre grunde: For det første er det en let kvantificerbar størrelse som kan medvirke til en kvantitativ evaluering af skriveråd og sprogpolitikker. For det andet er læsetid en udmærket indikator for hvor let eller svær en tekst er at forstå. For det tredje og nok vigtigste er det også i sig selv et relevant parameter hvor lang tid modtageren bruger på at læse og forstå en tekst. Mit fokus på tid betyder imidlertid ikke at jeg underkender at der er en række andre faktorer der er vigtige i skriveråd og sprogpolitik. Her tænker jeg ikke mindst på at specifikke konstruktioner kan påvirke modtagerens opfattelse af afsenderen, et aspekt der også understreges i både håndbøger og sprogpolitikker. For at belyse det aspekt nærmere er der stadig behov for en undersøgelse af hvordan læserne oplever teksten, og hvordan det påvirker deres billede af afsenderen, dvs. en receptionsundersøgelse, som også >

både Yngve Søndergaard og Anne Kjærgaard (i *Nyt fra Sprognævnet* 2010/2) efterlyser. Det den nærværende undersøgelse bidrager med, er en indikation af at skriverådene ikke har nogen isoleret effekt i tekster af rimelig kvalitet, men derimod skal tænkes ind i en større tekstlig sammenhæng. Det bidrager til at klargøre hvad skriveråd kan og ikke kan, men gør ikke sprogpolitikens og skrivekonsulentens pædagogiske opgave mindre.

Litteratur

- Balling, L.W. (2013): Does good writing mean good reading? An eye-tracking investigation of the effect of writing advice on the reading process. *Fachsprache* 35, s. 2-23.
- Jacobsen, H. G., & Jørgensen, P. S. (1992). Håndbog i Nudansk (2. udgave). København: Politikens forlag.
- Kjærgaard, A. (2010). Replik til Yngve Søndergaard. *Nyt fra Sprognævnet*, 2010/2, s. 8-10.
- Søndergaard, Y. (2010). Sprogpolitik, passiver og cancellisløjfer. *Nyt fra Sprognævnet*, 2010/2, s. 6-8.
- Veirup, H. (2002). Klart og enkelt – Kort og godt. Sproglige råd til den fagmand der skriver til gud og hvermand. Aarhus: systime.

Dansk Sprognævns repræsentantskab 2013-2016

Center for Læseforskning	Lektor <i>Mads Poulsen</i>
Center for Sprogteknologi	Seniorforsker <i>Bolette Sandford Pedersen</i>
Danmarks Lærerforening	Lærer <i>Greta Jørgensen</i>
DR	Sprogredaktør <i>Martin Kristiansen</i>
Dansk Forfatterforening	Forfatter <i>Ellen Boen</i>
Dansk Journalistforbund	Lotte Dahlmann
Dansk Skuespillerforbund	Skuespiller <i>Henrik Petersen</i>
Dansk Standard	Korrekturlæser <i>Helen Købke</i>
Danske Medier	Redaktør <i>Jens Grund</i>
Danske Skønlitterære Forfattere	Forfatter <i>Ida Jessen</i>
Danske Universiteter	Lektor <i>Dorthe Duncker</i>
Danske Universiteter	Lektor <i>Lise Lotte Weilgaard Christensen</i>
Danske Universiteter	Professor <i>Jørgen Lange Thomsen</i>
Danske Universiteter	Lektor <i>Hans Götzsche</i>
Danske Universiteter	Prodekan <i>Henrik Busch</i>

Danske Universiteter	Inger Schoonderbeek Hansen
Danske Universiteter	Professor Lars Heltoft
Dansklærerforeningen – indstillet for gymn.	Lektor <i>Ivar Lærkesen</i>
Dansklærerforeningen – indstillet for læreruddannelsen	Lektor (læreruddannere) <i>Hanne Beermann</i>
DANTERMcentret	Professor <i>Bodil Nistrup Madsen</i>
Det Danske Akademi	Forfatter og oversætter <i>Pia Juul</i>
Det Danske Sprog- og Litteraturselskab	Seniorredaktør <i>Henrik Lorentzen</i>
EU's sprogjenester	Rie Kofoed
Folketingets Administration	Redaktionssekretær <i>Anne Jensen</i>
Forbundet Kommunikation og Sprog	Forbundsformand <i>Per Lindegaard Hjorth</i>
Foreningen Norden	Organist <i>Bente Dahl</i>
Grænseforeningen	Generalsekretær <i>Knud-Erik Therkelsen</i>
Digitaliseringsstyrelsen	Redaktionschef <i>Lisann Troelsen</i>
Justitsministeriet	Kontorchef <i>Lennart Houmann</i>
Kulturministeriet	Journalist <i>Birgit Meister</i>
Kulturministeriets institutioner	Direktør <i>Michael Wright</i>
Kulturministeriets Stednavneudvalg	Instituttleder <i>Bente Holmberg</i>
Lektoratsudvalget	Lektor <i>Nina Møller Andersen</i>
Uddannelsesforbundet	Formand <i>Dan Sæderup</i>
Modersmål-Selskabet	Translatør <i>Jørgen Christian Wind Nielsen</i>
Professionshøjskolernes Rektorkollegium	Rektor <i>Stefan Hermann</i>
Statsministeriet	Konsulent <i>Anita Furu</i>
Translatørforeningen	Translatør <i>Michael T. Tettinek</i>
TV2	Sprog-, stemme- og værtscoach <i>Lisbeth Eskelund Madsen</i>
Ministeriet for Børn og Undervisning	Undervisningskonsulent <i>Benedikte Kieler</i>
Personligt medlem	Professor <i>Frans Gregersen</i>
Personligt medlem	Direktør <i>Jørn Lund</i>

Man kan læse mere om de enkelte medlemmer af Dansk Sprognævns repræsentantskab på nævnets hjemmeside: [http://www.](http://www.dsn.dk/om-os/organisation/repraesentantskabet-1/repraesentantskabets-medlemmer)

[dsn.dk/om-os/organisation/repraesentantskabet-1/repraesentantskabets-medlemmer](http://www.dsn.dk/om-os/organisation/repraesentantskabet-1/repraesentantskabets-medlemmer)

Auten(ti)citet

Af Jørgen Schack

Substantivet *autenticitet* var oprindeligt et ret sjældent, akademisk ord, men det har for længst bevæget sig udenfor de lærde kredse. *Autenticitet* bruges i dag ofte som et plusord, nærmest som modsætningsord til *overfladiskhed* og *forlorenhed*. Det tilsvarende adjektiv, *autentisk*, bruges på samme måde som et modsætningsord til *overfladisk* og *forloren*:

Nu søger vi i stedet essens. Mening. Eller med et andet ord vil vi nu autenticiteten. Det, der ikke kan købes, googles, sammensættes, styles, skabes. Vi vil det, som bare er. Som gule royale tænder bag formfuldente a'er leveret med royal folkelig op-højethed. En umulighed på papiret, men en realitet på Amalienborg Slotsplads.

Det autentiske er det ægte, det uforfalskede, det uperfekte på den fuldendte måde. Det autentiske er slet og ret det gennemført menneskelige, der især levner plads til, at man kan 'være sig selv' på godt og ondt, og til tider også kan rumme alle andre med deres fejl og mangler (Information 19.4.2010).

Adjektivet er noget mere udbredt end substantivet, og sådan var det også tidligere. Det fremgår bl.a. af at *autentisk* er med i Ordbog over det danske Sprog (bind 1, 1919); ordbogen var ellers temmelig tilbageholdende med at optage fremmedord. Substantivet *auten-*

ticitet er først kommet med i Supplement til Ordbog over det danske Sprog, som er udgivet i fem separate bind (1992-2005). Af supplementet fremgår det at man tidligere har brugt formen *autenticité*, altså en form der svarer til den franske, *authenticité*. Supplementet anfører desuden den synonyme ordform *autenti* (af nylatin *authentia* 'æghed'). Denne ordform har været brugt af så kendte personer som Paludan-Müller, Kierkegaard og Grundtvig, men i dag bruges den vist slet ikke mere. Endelig anføres formen *autencitet*, som udmærker sig ved at mangle en stavelse i forhold til udgangspunktet, *autenticitet*. Denne kortere form er langt fra en nyhed: Supplementet anfører et citat fra Berlingske Tidende 1.1.1830: "Hele hiint mærkelige Stykke bærer Authencitetens Præg."

Den Store Danske Udtaleordbog (1991) oplyser under opslagsordet *autenticitet* at den almindeligste af de forskellige substantiveringer af *autentisk* "vistnok [er] AUTENSITET (kan også staves AUTENCITET)". Denne ordform er da også forholdsvis udbredt i skriftsproget: I den store mediedatabase Infomedia forekommer *autencitet* således 2998 gange (staveformen *autensitet* forekommer 316 gange), mens den autoriserede form, *autenticitet*, forekommer 9253 gange. (Søgningen omfatter "Alle medier" i perioden 1.1.1990-23.8.2013).

Det forekommer at Dansk Sprognævn siger

god for sådanne afkortede former. Det er bl.a. tilfældet med ordet *spontanitet*, som tidligere havde formen *spontaneitet*, svarende til den franske form, *spontanéité*. Den kortere form, *spontanitet*, var blevet den almindeligste i det talte sprog, og den var også udbredt i skriften. I Retskrivningsordbogen (1. udgave, 1986) udskiftede man derfor den længere form med den kortere. Derved opnåede man ikke bare en kortere form som er i overensstemmelse med en udbredt sprogbrug; man fik også et regelmæssigt forhold mellem adjektivet *spontan* og det tilsvarende substantiv: Vi har i sproget en række adjektiver som man kan lave om til substantiver ved at tilføje endelsen *itet*, fx

absurd + itet = absurditet

banal + itet = banalitet

fertil + itet = fertilitet

frivol + itet = frivolitet

Og siden 1986 således også *spontan + itet = spontanitet*.

Hvorfor så ikke autorisere formen *autenticitet*? Denne form er som nævnt forholdsvis udbredt og kan spores langt tilbage i tiden. Svaret er at hvis man indførte *autenticitet* ved siden af eller i stedet for *autenticitet*, ville man få uorden i et ellers velordnet system. For også her er der et regelmæssigt forhold mellem adjektivet og det tilsvarende substantiv: En række adjektiver der ender på *isk*, har et tilsvarende substantiv som ender på *icitet*. Det gælder fx

elektrisk : elektricitet

historisk : historicitet

Jørgen Schack er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

plastisk : plasticitet

toksisk : toksicitet

Lad os tage adjektivet *plastisk*. Fra det fjerner vi endelsen *isk* og tilføjer i stedet *icitet*, og dermed får vi substantivet *plasticitet*. Det samme forhold har vi mellem *autentisk* og *autenticitet*: $autent + isk + icitet = autenticitet$. Denne regelmæssighed og gennemskuelighed ville gå tabt hvis vi indførte formen *autenticitet*, og det er grunden til at man har været tilbageholdende med at indføre den, uanset at den er forholdsvis udbredt. Man kan diskutere om det er rimeligt at grunde afvisningen af en i øvrigt velfungerende ordform på et abstrakt regnestykke som den almindelige sprogbruger næppe laver, og *autenticitet* bør måske tages op til overvejelse næste gang ordbogen skal revideres.

Formen *autenticitet* er sandsynligvis opstået fordi vi i *autenticitet* har to tryksvage nabostavelser som begge begynder med *t*. Dem kommer man let til at snuble over, og derfor kan man føle trang til at udelade den ene af dem. Fænomenet er velkendt og har endda en etableret faglig betegnelse, nemlig *haplogi* 'det fænomen at to stavelser som lyder ens, eller som ligner hinanden, reduceres til én, fx *celluloid* > *celluid*, *filologi* > *filogi* (og *haplogi* > *haplogi*).

SPØRGSMÅL OG SVAR

Rivegilde

SPØRGSMÅL: Jeg hørte min moster bruge ordet *rivegilde* som om det betød 'nedrakning af en person som ikke er til stede', fx *at holde rivegilde*. Kan det passe? Jeg kender det selv kun i betydningen 'voldsomt skænderi', 'voldsomt opgør'

SVAR: De to betydninger af ordet *rivegilde* er ikke helt så gamle som man skulle tro. Betydningen 'nedrakning af fraværende' er den ældste og er sandsynligvis opstået som en slangdannelse i jysk bysprog. Den er med i Ordbog over det danske Sprog, og der finder man kun et enkelt citat fra 1930'erne, og ordbogen oplyser at ordet er lidet brugt i rigsmålet. Men det bliver dog mere almindeligt og kommer med i Nudansk Ordbog i udgaven fra 1969, men allerede i 1972-udgaven er også den anden betydning med, som der står: 'også om heftig debat'. Denne anden

betydning har Sprognævnets store sprogkorporus flere eksempler på, det ældste er fra 1959. Set i dagens perspektiv er der således ikke langt mellem alderen på de to betydninger, men den nye betydning 'heftig debat' vækker meget anstød og diskuteres ivrigt i læserbreve og i avisernes sprogrubrikker i begyndelsen af 1970'erne. Så sent som i 1989 advarer professor Erik Hansen, formand for Dansk Sprognævn, journalisterne i DR mod at bruge ordet af hensyn til muligheden for misforståelser hos lytterne. Men allerede i 1990'erne dør debatten ud, *rivegilde* bruges herefter kun i betydningen 'heftig debat', og nedrakningsbetydningen bliver historisk. I 1996-udgaven af Nudansk Ordbog har *rivegilde* således kun en betydning, nemlig 'heftigt skænderi', og andre ordbøger følger trop.

PJ

Tyske låneord

SPØRGSMÅL: Hvilke ord har dansk lånt fra tysk i de sidste ti år?

SVAR: Det korte svar er: Ingen! I Sprognævnets ordsamling er der ganske vist registreret 55 forekomster af tyske eller tyskagtige indslag i danske tekster fra de sidste ti år. 20 af disse er sammensætninger med *über* som første led. Men denne brug af *über* er mere end ti år gammel, ifølge Nye ord i dansk (www.nyeordidansk.dk) fra omkring 1995. Og selv om *über* jo er af tysk oprindelse, så er denne særlige brug af det ikke lånt fra tysk, men fra amerikansk engelsk. Til gengæld er den ret produktiv selv om de fleste af de registrerede ord formodentlig er engangsdannelser. Og ingen af disse sammensætninger ser ud til at være lånt fra tysk:

1. <i>überblondine</i>	11. <i>übermorfar</i>
2. <i>überchef</i>	12. <i>übermusikstjerne</i>
3. <i>überdesigner</i>	13. <i>übernasser</i>
4. <i>überdynamisk</i>	14. <i>übernørdet</i>
5. <i>überekstrem</i>	15. <i>überplanlagt</i>
6. <i>überfed</i>	16. <i>überpolitisk</i>
7. <i>überklassisk</i>	17. <i>überrealistisk</i>
8. <i>überkorrekt</i>	18. <i>überseksuel</i> (mange belæg)
9. <i>überlækker</i>	19. <i>übersentimental</i>
10. <i>übermateriale</i>	20. <i>überspinmeister</i>

Blandt de øvrige 35 ord af tysk oprindelse som er indgået i ordsamlingen i de sidste ti år (se listen nedenfor), er det kun *krautrock* (vist om en slags electropunk) der kan regnes som et egentlig etableret lån, men opslag i KorpusDK (på ordnet.dk) viser at det stammer fra slutningen af 90'erne, og det fremgår

af eksemplet i ordsamlingen at det er lånt fra britisk engelsk: ”Bevægelsen får påklippet den lettere nedsættende betegnelse *krautrock* af britisk presse”. *Kraut* er ganske vist af tysk oprindelse, men det er i britisk slang en nedsættende betegnelse for ’tysker’. På tysk betyder det ’urt’, men i denne sammenhæng er det måske snarere relateret til *Sauerkraut*, som tyskere jo er berygtede for at spise.

En del af de øvrige er enkeltstående anvendelser af tyske ord, ofte med henblik på tyske forhold, altså citatorer snarere end låneord (*Vergangenheitsbewältigung*, ’overvindelse af fortiden’, især med henvisning til nazistytet, men også generelt om overvindelse af perioder i et lands historie som det er svært at forholde sig til).

Blandt de registrerede ord finder man også *nebengesjæftig(hed)*. Det må være dannet på dansk grund ud fra tidligere lån fra tysk (*nebensjæft* og *gesjæftig*), for det kan ikke slås op i den tyske ordbog. Men det er jo et godt ord, så måske kan det eksporteres?

Det mest interessante er vel de egentlige kodeskift til tysk – eller rettere sagt til ”tysk”, for mange af dem er udtryk som en tysker ikke ville bruge. *Fantastisch... Natürlich... Immer geil* er fx ikke et normalt tysk udtryk for begejstring, men sådan bruges det i den danske tekst det er hentet fra. *Fantastisch* er også stavet forkert – det skal slutte på *sch*, men for det utrænede øje ser det nu nok alligevel ret tysk ud. *Spitzen schwer* skal formodentlig betyde ’smaddersvært’, og *Spitzen-* bruges faktisk på tysk som forstærkende førsteled, men efter alt at dømme kun med substantiver som andetled: *Spitzenklasse* og lign. En tysker siger ikke *nicht spass* når han mener ’ikke sjovt’, men *kein Spass*, for *Spass* >

er et substantiv på tysk, ikke et adjektiv som det danske *sjov* er det i denne forbindelse. Og *keine skidt oder overfladisk* er jo til hvilken side hver anden gang. Disse kodeskift skal nok ikke ses som en påvirkning fra tysk, for de tyder ikke på indgående kendskab til eller omfattende færdigheder i tysk, men snarere som en sprogligt kreativ måde at profilere sig på ved at blande sprog. På samme måde blander varemærket *Wunderwear* tysk og engelsk, og i navnet på frisørsalonen *Hairwerk*, som ikke findes i ordsamlingen, men på Christianshavn, spiller dansk også med – faktisk er ordet kun rigtig sjovt hvis man kan dansk, selvom ingen af de to sammensætningsled skrives på dansk.

1. <i>amokläufer</i>	17. <i>krydderbratwurst</i>
2. <i>buntmetal</i>	18. <i>mir nichts</i>
3. <i>damalig</i>	19. <i>nebengesjæftig</i>
4. <i>doppelgänger</i>	20. <i>nebengesjæftighed</i>
5. <i>doppelgänger-week/uge</i>	21. <i>nicht spass</i>
6. <i>echt klasse</i>	22. <i>nur einmals</i>
7. <i>Fantastich... Natürlich... Immer geil.</i>	23. <i>schnapszahl</i>
8. <i>ganz</i>	24. <i>schnapszahlshow</i>
9. <i>gelassenheit</i> (tidl. <i>gelassenhed</i>)	25. <i>spass</i>
10. <i>gemacht</i>	26. <i>spitzen schwer</i>
11. <i>glühwein</i>	27. <i>tschüss</i>
12. <i>Hübsch</i> (firmanavn)	28. <i>und</i>
13. <i>jethosen</i>	29. <i>undergænger</i>
14. <i>keine skidt oder overfladisk</i>	30. <i>verboten</i>
15. <i>kitschpop</i>	31. <i>Vergangenheitsbewältigung</i>
16. <i>krautrock</i>	32. <i>verliebt</i>
	33. <i>viel spass</i>
	34. <i>webschmerz</i>
	35. <i>Wunderwear</i> (varemærke)

OR

Spot on

SPØRGSMÅL: Jeg støder oftere og oftere på udtrykket *spot on*, men hvad betyder det egentlig, og hvordan skrives det korrekt?

SVAR: Udtrykket *spot on* har vi lånt fra engelsk, hvor det betyder noget i retning af 'helt korrekt', '(meget) præcis og rammende', 'lige i øjet' og lignende. Det udtales normalt med to hovedtryk i dansk og skal derfor skrives i to ord.

Der er faktisk ikke tale om noget helt nyt udtryk. Det ældste belæg på udtrykket som jeg har kunnet finde, stammer fra Berlingske Tidende 30.12.1991 og lyder "Snyd ikke dig selv for denne varme og glade film her i vinterkulden. Som de, »The Commitments«, ville have sagt det: Filmen er "spot on" - lige i øjet!". Et noget yngre citat, denne gang fra Information 17.1.2013, lyder "DR2 er politisk spot on med sketch-satiren 'Det Slører Stadig', hvor fire superkække danske 'tørklædepiger' sigter så ligeligt på sig selv og deres blege medborgeres fordomme, at det føles public service ufarligt. Men også energisk forfriskende og helt på sin plads". Det er min opfattelse at udtrykket er blevet mere og mere populært i løbet af det seneste år; om denne udvikling fortsætter i 2013, må tiden vise.

MHA

Generelle abonnementsvilkår

Levering

Nyt fra Sprognævnet udkommer 4 gange om året, i marts, juni, september og december. Hvis du midt i måneden endnu ikke har modtaget bladet, bedes du henvende dig til Dansk Sprognævn for at få tilsendt et erstatningseksemplar.

Betaling

Abonnementet betales forud, og opkrævning sker i januar, enten ved at Dansk Sprognævn sender dig et indbetalingskort (til betaling på posthuset, i banken eller via netbank) eller via BetalingsService (BS).

Som ny abonnent modtager du de numre der er udkommet i indværende år, samt et indbetalingskort for et fuldt årsabonnement.

Pris

Prisen er 100 kr. om året. Du betaler for et år ad gangen, så selvom du opsiger dit abonnement midt på året, vil du stadig modtage og betale for resten af årets udgivelser.

Varighed og opsigelse

Abonnementet løber indtil du opsiger det skriftligt, enten per brev eller mail. Seneste frist for opsigelse er 10. december. Det er ikke gyldig opsigelse blot at undlade at betale. Ved opsigelse af abonnementet skal du huske selv at opsiges en evt. betalingsaftale med BS.

Flytning

Flytning skal du meddele per telefon, mail eller brev. Ved henvendelser om abonnementet skal du have dit abonnementsnummer klar.

Nyt fra Sprognævnet

2013/3 · september

Odør eller odeur? Om skrivemåden af odør og andre franske låneord i dansk 1

Sprogpolitik målt i millisekunder 4

Dansk Sprognævns repræsentantskab 2013-2016 8

Auten(ti)citet 10

SPØRGSMÅL OG SVAR

Rivegilde 12

Tyske låneord 13

Spot on 15

Næste nummer udkommer i december 2013

Ansvarshavende redaktør: Sabine Kirchmeier-Andersen

Redaktionssekretær: Jørgen Nørby Jensen

ISSN 0550-7332

Layout: Falcon Grafisk Design · Dtp: Jannerup A/S

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 100 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Abonnement mv.:

Telefon: 33 74 74 09 eller
moerch@dsn.dk

Spørgetelefon: 33 74 74 74
(Mandag-torsdag 10-12 og 13-15)

www.dsn.dk
www.sproget.dk